

GÁBOR KÁLMÁN

Sziget-kutatások 2000 – 2004

Tézisek

Haverok, koncertek, buli, sör, sátor, szabadság..., s már kész is egy ifjúsági fesztivál! A fiatalok értékrendjében felértékelődtek a fesztiválok. Nemcsak a zene, a fogyasztás, ami vonzó, hanem az ismerkedési lehetőség, a kötetlenség, a tolerancia, a sokféleség. Kialakult a fesztiválózó életforma. A fiatalok jelentős rétege nyár elején veszi a hátizsákját, fogja a barátait, s nekiindul az országjáró fesztiváltúrának.

„Szerintem egy fesztivál attól fesztivál, hogy az ember elmegy pl. Győrből Tokajba, és viheti a sátrát, a hülye dolgait (...) szóval az, hogy pl. egy három napos fesztiválon annyira jó, és nem visszaadható, mikor reggel 6-kor, mikor kel fel a nap, mi ott iszunk, akik még bírják a reggelezést és nem alszanak (...) és ez ad egy olyan ízt, egy érzést, hogy nekem ez a fesztivál...” (Forras: <http://underground.pcdome.hu/forum>)

Kedvenc zenekarokat a színpadokon látni, újakat, ismeretleneket meghallgatni, sörözni a sátorban, cigizni a fűben, ismerkedni, haverokat találni, szabadnak lenni, kiengedni az egész éves fáradt gőzt: ez motiválja a fesztiválózókat. S jó esetben ehhez szolgál a hangulatfokozó napsütés is, de a sárban való dagonyázás is maradandó élménnyel szolgál. A cél jól érezni magunkat, érezni a fesztivál filingjét, hogy vissza tudjunk emlékezni néhány benyomásra, jó dolgra a tanuló, vagy dolgozós hétköznapokon.

A legutóbbi, Ifjúság 2004 évi vizsgálat¹ megerősíti, hogy Magyarországon a 90-es évektől ment végbe az az ifjúsági korszakváltás, amely a fejlett nyugati országokban az 50-es évek végén, 60-as évek elején indult meg és a nyolcvanas évekre befejeződött. Az ifjúsági korszakváltás jellemzője az oktatási expanzió – az, hogy a fiatalok egyre szélesebb csoportja egy re nagyobb számban kerül be a közép- és felsőoktatásba.

---

¹ Az Ifjúság 2004 vizsgálat a Mobilitás Nemzeti Ifjúságkutató Iroda által koordinált kutatás, amelyben részt vesznek a különböző kutatóintézetek ifjúságkutatói

Korszakváltás és iskolai expanzió

A 2004. évi adatok szerint a 15 és 29 éves fiatalok között szinte megegyezik a tanuló és dolgozó fiatalok aránya (38,5, illetve 38,7%). 2000-hez képest jelentős mértékben növekedett a főiskolások és egyetemisták aránya.

Következésképpen jelentősen meghosszabbodott az ifjúsági életszakasz, a fiatalok egyre korábban önállósodnak – már tinédzser éveik elején, s vannak fogyasztóvá – miközben egyre később lesznek a szó valódi értelmében felnőttek, azaz állnak munkába és alapítanak családot. A nyolcvanas években a magyar fiatalok életeseményei a munkába állás, az első szakképzettség megszerzése az ötvenes évek német fiataljaival egyezett meg, napjainkra viszont a magyar fiatalok is „elérték” a nyolcvanas évek német fiataljait. A 80-as évek közepén végzett összehasonlító vizsgálatok alkalmával még az volt a jellemző, hogy a 17 éves magyar fiatalok jóval nagyobb arányban álltak munkába, mint Németországban. Ez az arány mára megfordult. A felsőoktatási expanzió a volt szocialista országokban, s így nálunk is robbanás-szerűen következett be.

Az oktatási expanzió révén megváltozott a munka világához való kapcsolódásuk is. Egyre többen dolgoznak alkalomszerűen már diák-éveik alatt, s a fokozódó verseny és a munkanélküliség miatt pedig egyre később tudnak elhelyezkedni. A 2004-es vizsgálat szerint a 15-29 éves fiataloknak 5,6%-a tanul és dolgozik. A főiskolára és egyetemre járóknak viszont egyötöde vállalja a munkát a tanulás mellett. A tanuló életforma megváltozását elősegítette az is, hogy a tagozatok tovább szélesettek, a főiskolára járók, illetve jártak mintegy ötöde, az egyetemre jártak és járóknak több mint egytizede levelező tagozatra járt, illetve jár. Az előbbieknél egyharmada, az utóbbiaknál közel egyötöde költségtérítéssel formában tanult, illetve tanul.

Új kihívást, versenyhelyzetet, s ezzel együtt fokozódó stresszt jelent számukra, hogy megszűnt a pályára kerülés automatizmusa és biztonsága. Bár bizonyos csoportok már középiskolai, főiskolai és egyetemi éveik alatt is keresnek kapcsolatot a munka világával. Részmunkát, bedolgozást vállalnak, részben azért, hogy finanszírozzák a képzésüket, részben pedig mert tudják, hogy növelik az elhelyezkedési esélyeiket, ha „felmutathatnak” valamilyen gyakorlatot.

A felsőoktatás expanziója – alapvető változás az ifjúság összetételében és az ifjúsági életszakaszban

A '90-es években a felsőoktatás expanziójának lehettünk tanúi. A „*kedvező demográfiai hátszelet*” mutatja, hogy a 18 éves népesség számának 1994-től megfigyelhető drasztikus – 1994-től 2000-ig 189 ezer főről 138 ezer főre, azaz 27%-os – csökkenésével párhuzamosan nő a felsőoktatási intézményekbe felvett hallgatók száma (ugyanezen időszakban 30 ezerről 52 ezerre, azaz 73%-kal). Következésképpen ugrásszerűen emelkedett a '90-es évek közepétől 18. évüket betöltő fiatalok diplomaszerezési esélye. Az adott korosztály számához képest a magyar felsőoktatási intézményekbe bekerülők aránya 1994-től 2000-ig 15,8%-ról 37,4%-ra emelkedett. (Ez a megduplázódó arányszám – természetesen – nem jelenti azt, hogy a 18 évesek közül kerültek be kétszer annyian a felsőoktatásba, más korosztályokat is érintettek ezek a folyamatok).

2000-től a felsőoktatásba felvettek száma tovább növekedett: 2000-ben a felvettek száma 86 942 fő, 2003-ban 122 265 fő. A felsőfokú intézményekbe járók között növekszik a nők aránya: 2000-ben az elsősök között a férfiak aránya 43,4%, a nőké pedig 56,6% volt, 2003-ban viszont a férfiaké 41,3% a nőké pedig 58,7%. A felsőoktatásba járók életkora is emelkedő tendenciát mutat. Az elsősök között a 19 évesek és fiatalabbak aránya 2000-ről 2003-ra 38,9%-ról 32,1%-ra csökkent, a 25-29 évesek aránya viszont 13,6%-ról 17,2%-ra, a 30-évesek és idősebbek aránya 10,7%-ról 17,2%-ra emelkedett! Az életkor emelkedése összefügg azzal, hogy 2000-ről 2003-ra a nappali tagozatos hallgatók aránya 54,6%-ról 48,6%-ra csökkent. A költségtérítéssel elsős hallgatók száma csaknem kétszeresére emelkedett, ami azt mutatja, hogy *az oktatás expanziója a felsőoktatás területén a piaci viszonyok expanzióját is jelenti*. Figyelembe véve, hogy napjainkban már a 15-29 éves fiatalok közül kb. minden ötödik főiskolára, egyetemre jár, a főiskolások és egyetemisták helyzete az ifjúságkutatás központi kérdésévé válik.

Az ifjúsági korszakváltás – iskolai ifjúsági korszak

A társadalom fejlődése az irányba halad, hogy a fiatalok minél korábban váljanak nagykorúvá, vállaljanak részt a fogyasztásban, de minél később találják meg helyüket a munka világában. Ulrich Beck írja, hogy „a gazdasági szintek eltolódásával (gazdasági fellendülés, oktatási expanzió stb.) a szubkulturális

osztályidentitások fokozódó mértékben elenyésznek, a »rendi« színezetű osztályhelyzet hagyománya elvész, és megindul az élethelyzetek és életutak diverzifikálódása és individualizálódása, amely a társadalmi osztályok és rétegek hierarchia modelljét aláássa, valóságtartalmát pedig mindinkább kérdésessé teszi.” (Beck 1999) Ahelyett, hogy a fiatalok tervezhető lépcsőket járnának végig, amikor a képzés után a munka világába vagy amikor a származási családból a saját családba lépnek, a fiatalok ma egyre hosszabb időt töltenek egy meghosszabbodott ifjúsági életszakaszban, amikor nem dolgoznak, de nincsenek teljesen munka nélkül sem. A családban vagy munkában való „megállapodás” előtti rövid udvarlást vagy képzést egy elhúzódo időszak váltotta fel, amelybe beletartozik az oktatás, a képzés, a féléllások és alkalmi munkák világa, valamint a különböző háztartások és kapcsolatok közötti mozgás. Ezek a lépcsőfokok mindig visszafordíthatóak és a végső cél nem is nagyon egyértelmű. Bizonyos értelemben a fiatalok idősebbek, mint a korábbi években, más tekintetben pedig fiatalabbak (Wallace 1997). Ellentmondás feszül a fiatalok növekvő kulturális függetlensége (és koraérettsége) és a között, hogy egyre jobban függenek bizonyos intézményektől, mint például az államtól vagy a családtól.

Ennek a változásnak a következménye az iskolai ifjúsági korszak, amely korszakba az Ifjúság 2004 vizsgálatai alapján a magyar fiatalok napjainkban kerültek. Az iskolai ifjúsági korszakban az ifjúkor relatíve önálló életszakasz, melynek keretei között specifikus társadalmi életmódok, kulturális formák és politikai-társadalmi orientációs minták alakulnak ki. Az ifjúsági korszak ezen típusában, az ifjúsági életszakaszban a *iskolai és képzési intézmények differenciálódott rendszere, és az általuk generált iskolai és képzési életpályákból fakadó szervezőerő válik meghatározóvá. Ez a meghosszabbodott ifjúsági életszakasz több az iskolai és képzési intézményekhez kötődésnél. Az idevágó életpályák jellegzetes vonásai egybecsengenek ennek az életszakasznak az iskolán kívüli, szabadidős életmódjával, és fontos szerepet kap az együttélés és a szexualitás kipróbálása is.*

Az iskolai ifjúsági korszakban a relatíve önálló iskolai és képzési intézmények látogatása révén az ifjú életszakasz autonómiája növekszik. A felnövekvők elkötelezettsége a felnőtt társadalom intézményei mellett csökken – legalább is összevetve a korábbi átmeneti ifjúsági életszakasszal –, amelyben a kereső munka egyet jelent a család intézmény rendszerébe történő betagozással. Az ifjúkor nem korlátozódik az iskolákhoz kötődő végzettség révén megszerezhető karrierre. Az iskolán kívüli karrierrek sokfélesége jön létre: például a popzene, a sport, politikai mozgalmak stb. területén.

Az iskolai ifjú életszakaszban a fiatal a felnőtt lét kötöttségeitől egy időre mentesül, amely lehetővé teszi, hogy fiatalok egyre nagyobb arányban sajátításuk el kulturális tőkét azáltal, hogy az iskolai „jogosítványok” megszerzésére egyre több idő áll rendelkezésükre. A képzési idő meghosszabbodása révén – a célhoz kötött feladatoktól és a teljesítmény-kényszerektől eltekintve – olyan, a kereső tevékenység kényszerétől relatíve mentesített iskolai ifjúsági életszakasz jön létre, amelyben tág tere nyílik a *személyes időfelhasználásnak és a személyes aktivitásoknak*. Az ifjúsági életszakasz kiterjed további életterületekre is: a fiatalokat egy időre a társadalom felmenti a családalapítás alól, és a *fiatal polgárok külön státuszát nyerik el*.

Az iskolai ifjúsági korszakon tehát azt értjük, hogy az iskolának a szerepe felértékelődik abból a szempontból, hogy egyrészt egyre hosszabb időt töltenek a fiatalok az iskolában, és az iskola határozza meg lényegében a további életkarrierjüket, ehhez igazodik a munkába állás, és kitolódik a házasság valamint a gyerekvállalás. Az iskolai ifjúsági korszak további fontos jellemzője, hogy csökken a családi, szomszédsági viszonyoknak, a településnek az ellenőrző szerepe, és felerősödik a fogyasztói ipar és a média szerepe.

Ugyanakkor a fiatalok egyre korábban önállósodnak (a szexuális tapasztalat életkorban korábbra helyeződik, korábban mennek el önállóan szórakozni, utazni, és korábban válnak fogyasztóvá, pl. bankkártya használat). A fiatalok norma- és értékrendszerét és így mintakövetését is egyre inkább meghatározza a fiatalok önállósodása, tehát növekszik az ifjúsági kultúrának a szerepe, mind a normák, mind az értékek, mind a jövőbeli karrierminták kialakításában.

Az iskolai ifjúsági korszakban tehát megváltoznak az ifjúsági felnőtt társadalomba integrálódásának státusz útvonalai. A munka státusz útvonal nyitottabbá válik, de ugyanakkor bizonytalanabbá és kockázatosabbá. A képzési idő nemcsak meghosszabbodik, de összekapcsolódik a próbálkozásokkal.

Az Ifjúság 2004 adatai azt mutatják, hogy minden harmadik fiatal megérintette a munkanélküliség, de azt is láttuk, hogy a megkérdezettek mintegy fele gondolja, hogy még tanulnia kell főiskolán és egyetemen, ám emellett fontos az olyan tudások elsajátítása mint a idegen nyelv, vagy számítástechnikai ismeret.

A családi státusz útvonal is ellentmondásos, a fiatalok egyre korábban távolodnak el a szülői családtól, de egyre később alapítanak saját családot, és egyre később függetlennednek a szülői háztól. A következő grafikonokon jól látható, hogy a korai önállósodás az a tanulás és a gyerekvállalás kitolódásával jár együtt:

1. grafikon

2. grafikon

Az 1. grafikonon jól látható, hogy a 15-29 éves fiataloknak túlnyomó többsége, mintegy négyötöde, és igen fiatal korban – az átlag nem éri el a 16 éves kort (2. grafikon) – túl van a személyi önállósodásnak olyan eseményein, mint például első önálló szórakozás, vagy első döntés a foglalkozásáról. A megkérdezetteknek 70,2%-a túl van az első szexuális tapasztalaton, és csaknem kétharmada rendelkezik komoly párkapcsolattal – az átlag életkor az az előzőnél nem több mint 17, a később említetttnél pedig 18,2 év. A fiataloknak viszont alig több mint fele dolgozik/dolgozott teljes állásban, az átlag életkor 19,49 év, és csaknem négyötöde fejezte be tanulmányait, azoknál, akik úgy gondolták befejezték. A megkérdezetteknek egyötödének volt gyereke és tett szert önálló lakásra. A tény év átlaga 21,97, illetve 22,61 év. Még inkább figyelemre méltó, hogy ezen események bekövetkeztét a fiatalok húszas éveik második felére tervezik – 27,99, illetve 26,46 év.

Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása nemcsak az iskolában eltöltött idő megnövekedését, hanem új ifjúsági életformát is jelent, kiderül az elsős hallgatók véleményéből. Az elsős hallgatók közül a megkérdezettek háromnegyede azért folytatja tanulmányait, mert mindenképpen diplomát akar szerezni, közel felénél a főiskola, illetve egyetem elvégzése karrierjének felépítésének része. A motivációk terén hasonló arányban, közel fele gondolja, hogy azért végzi főiskolai, egyetemi tanulmányait, mert ez a szakma érdekli, illetve azért, hogy a munkanélküliséget elkerülje (Gábor 2004).² Az elsőévesek főiskola és egyetem választásában, az oktatásban való részvétellel késleltetik a felnőttkorba és dolgozó korba való belépést (Manuella du Bois-Reymond 1998). Ezen motiváció nemcsak a munkanélküliség elkerüléséből táplálkozik. A megkérdezettek mintegy egyharmada számára az egyetem és főiskola választásban a diákélet vonzása játszik szerepet, egynegyede viszont egyszerűen „nem akarja magát elkötelezni”, „egyelőre nem szeretne főállásban dolgozni”.

Az iskolai ifjúsági korszak ifjúsága – a fesztiválok ifjúsága

Az iskolai ifjúsági korszak alapvető változásokkal jár akár a fiatalok helyzetét, akár a fiatalok és felnőtt-társadalom (család, a felnőtt-társadalom más intézményei, mint például az iskola, kulturális, illetve politikai intézményei) vi-

² Gábor Kálmán (2004) *Az elsős hallgatók szociológiai vizsgálata. Bp. Felsőoktatási Kutatóintézet (Kézirat)*

szonyát tekintve. A fiatalok iskoláztatásának kiterjedése ugyanis olyan körülmények között megy végbe, hogy csökken a család és iskola, általában véve a felnőtt-társadalom ellenőrző szerepe, ezzel párhuzamosan egyre fiatalabb korra helyeződik a fiatalok önállósodása és egyre fokozódik a fiatalok individualizálódása. A fiatalok korai önállósodása és individualizálódása olyan körülmények között megy végbe, hogy egyre inkább növekszik a fiatalok életében a médiák és a fogyasztói ipar szerepe.

Ez a változás a fesztiválok ifjúságának kialakulásához vezet. A 2003 májusában végzett a nappali szakos egyetemi hallgatók közül minden harmadik volt a Sziget Fesztiválon, minden hatodik mondta, hogy részt vett a Budapest Parádén, illetve a Művészetek Völgyében és alig többen – minden hatodik hallgató – vett részt az EFOTT-on. Az Ifjúság 2004 országos reprezentatív vizsgálat szerint minden tizedik 15-29 éves fiatal volt a Szigeten az elmúlt három évben. A Budapest Parádén voltak aránya 13,1% és minden negyedik tervezi, hogy elmegy a jövőben. A Sport Szigeten 8,7% és 20,2%, a Művészetek Völgyében pedig 6,4%, illetve 20,7% a fenti arány. A fesztiválok ifjúsága növekvő versenyt jelent a fesztiválok piacán. Az előző adatok arra hívták fel a figyelmet, hogy a fesztiválokon a fiatalok egyre nagyobb csoportja többféle, jellegében és közönségében eltérő fesztiválokon vesz részt.

A fesztiválok ifjúságának kialakulása növekvő és a fogyasztási státusz differenciálódásával és a kommunikációs státusz teljes megváltozásával jár együtt. Ez összefügg az életkor szerinti összetétel kiszélesedésével és a fiatalok életvitelének megváltozásával. Például a Szigetre járó fiatalok Szigethez való viszonyában felértékelődött a zene, változatlanul szimbolizálja a Sziget a barátságot, a sokszínűséget, a közösséget, a szabadságot, és egyre inkább kifejezője az ifjúságnak, színhelye az ifjúsági identitás erősödésének.

Sziget Fesztiválok 1999 – 2004

A Sziget Fesztivált 1997-től kutatjuk. Kutatásunkat, akkor mélyinterjúkra és részvevő megfigyelésre alapoztuk. 1998-ban az 1997-es vizsgálatunkat 1998-ban megismételtük. Az 1997 és 1998 évi kutatásaink tapasztalatát az 1999 évi vizsgálat előtt összegeztük, az 1999 évben folyó vizsgálatunk kiszélesedett és négy részből állt: *kérdőíves lekérdezésből (N=542), mélyinterjúk készítéséből (N=129) részvevő megfigyelésből és esettanulmányokból, illetve összehasonlító elemzésekből.* *A Sziget Fesztivál empirikus vizsgálatának teljes rendszerét 2002-ben dolgoztuk ki. A 2004-ben részletes filmanyagot is készítettünk.*

A Sziget Fesztivál kutatásokat a következő táblázatban foglalhatjuk össze:

Sziget Fesztiválok						
Időpont	Kérdőív (magyar) mintanagyság és lekérdezés ideje	Kérdőív külföldi	Kontaktlap magyar	Kontaktlap külföldi	internet	
1999	+ (N=542)					+
2000	+ (N=972)	27 perc	+(N=100) ¹	+próba	+próba	
2001	+ (N=1050)	30 perc	+(N=295)	+	+	
2002	+ (N=1005)	30 perc	+(N=502)	+(N=1006)	+(N=406)	+(N=264)
2003	+ (N=972)	42 perc	+(N=303)	+(N=1074)	+(N=398)	
2004	+ (N=1013)	30 perc	-	+(N=1293)	+(N=847)	

Sport Sziget 2001 – 2004

A Sziget Fesztivál vizsgálatokat 2001 óta megelőzi a Sport Sziget vizsgálata. A Sport Sziget vizsgálata azért vált igen fontossá, mert markánsan jelzi a korosztály váltást, a 15-17 éves, illetve azoknál idősebb fiatalok közötti generációs szakadékot. A Sport Sziget közönségének már 2001-ben egynegyede, 2004-ben pedig már egyharmada 17 éven aluli volt. A 15-17 évesek közötti generációs szakadék elsősorban abban mutatkozott meg, hogy a 17 éven aluliaknak a fogyasztói és kommunikációs eszközökkel való rendelkezés természetessé válik, ugyanakkor az ifjúsági identitás hangsúlyozása a politikai párt preferenciák polarizálódásával jár együtt. A 2004. évi Sport Szigeten vált véglegessé (a kérdés időpontja az EU választást megelőző nap.) a fiatalok MSZP-től való eltávolodása a FIDESZ fölénye mellett az SZDSZ mögé kerülése, melyet a 2004. évi Sziget Fesztivál vizsgálat még inkább megerősített. A Sport Sziget vizsgálatokat a következőkben foglalhatjuk össze.

Időpont	Kérdőív magyar (mintanagyság és lekérdezés ideje)		Kontaktlap magyar
2001	+ (N=525)	20 perc	-
2002	+ (N=502)	20 perc	+(N=506)
2003	+ (N=419)	25 perc	+(N=823)
2004	+ (N=403)	25 perc	+(N=610)

Budapest Parádé 2001 – 2004

A Budapest Parádé vizsgálata fesztiválózó fiatalok kutatási projektünknek következő területe. Minden évben 500-500 fiatalot kérdeztünk meg. A Budapest

Parádét látogatók egyötöde 2003-ban 17 éven aluli volt hasonlóan a Sport Szigethez, de a Parádén a fiatalabb korosztály inkább szakközépiskolásokból, a Sport Szigetnek a közönsége pedig inkább a gimnazisták közül került ki. Fel kell hívni arra is a figyelmet, hogy a látogatóknak csaknem négyötöde a Parádén is a főiskolások és egyetemisták, illetve főiskolát, valamint egyetemet végzettek közül kerülnek ki. Az is figyelemre méltó, hogy a Parádét látogatók száma csaknem tíz százalékkal emelkedett, a résztvevők közel egyharmada 5000 Ft-nál többet költött ezen a napon. Az is figyelemre méltó, hogy a Parádéra látogató fiatalok fogyasztói és kommunikációs státusza, nem tér el lényegesen a Sziget Fesztiválra látogatókétól.

A Parádén részvevő fiatalok politikai érdeklődésének és párt szimpatizálásának vizsgálata azért fontos, mert a Parádé közönsége, korán önálló sodó piac-komfort fiatalok közül kerül ki, akik intenzíven és igen fiatal korban dohányoznak, fogyasztanak alkoholt, illetve próbálják ki a drogot. A zenei irányzatok közül meghatározó a techno és house. A Sport Szigethez hasonlóan a Parádéra látogatók is a Sziget Fesztivál egyik egyre markánsabb csoportját a piac komfort, a fogyasztói kultúrához erőteljesen kapcsolódó, azaz a fiataloknak a kapitalista gazdaságot nyíltan („meztelenül”) felvállaló csoportját testesítik meg.

A Sziget-kutatások legfontosabb témái

A kérdőíves lekérdezés kiterjed a Szigeten résztvevők családi, iskolai háttérére, a fiatalok fogyasztói, kommunikációs és kulturális státuszára.

Vizsgáljuk a fiatalok élettervezésének alakulását, értékorientációit és ifjúsági identitását, politikai, kulturális és szabadidő tevékenységét, párt szimpatiaját és ifjúsági csoportstílusokhoz való viszonyát és előítéleteit, és nézzük a fiatalok Szigethez való viszonyát, és azt, hogy a Sziget, mint szocializációs tér milyen hatással van a fiatalokra, illetve azt, hogy a több mint egy évtizede létező közönsége, hogyan alakult át a kilencvenes években. Külön vizsgáljuk a fiatalok gazdasági önállóságának alakulását és fogyasztói státuszát.

1999-től tudjuk, hogy a Szigeten levő fiatalok iskolázottságukban, nyelvtudásukban, illetve számítógép és Internet-használatban felül reprezentálják, ezért külön gondot fordítunk arra, hogyan alakítja a fokozott Internet-használat a fiatalok életét, közösségi kapcsolatait és szokásait. Vizsgáljuk továbbá a fiatalok élettervezését, annak konfliktusait, ezzel összefüggésben vizsgáljuk a „feszültségoldó technikák” használatát. És nem utolsó sorban nagy hangsúlyt helyezünk a fiatalok politikai cselekvési mintáinak vizsgálatára.

A politikai és pártszimpátiák Parádén való vizsgálata teljesesé tenné annak fordulatnak a bemutatását, amely a magyar fiatalok körében a legutóbbi években a politikai érdeklődésben és pártszimpátiában vége ment.

A szigetkutatás mintaválasztása

A sziget-kutatások esetében a mintavételek véletlen eljárással történtek: napszakokra és területi szektorokra bontottuk a rendezvényeket, majd a megadott időintervallumokban és helyszín-szektorokban előre rögzített számú kérdőívet és kontaktálási lapot kérdeztünk az adott helyen az adott időszakban ott tartózkodó személyek közül véletlenszerűen kiválasztott látogatókkal.

A Sziget-kutatások esetében fel sem merülhetett a nem véletlen mintavételi eljárások alkalmazásának gondolata, hiszen például a kvótás eljárás alapfeltétele a populáció fő paramétereinek ismerete. Maradt tehát az egyetlen követhető út, amely nagy valószínűséggel reprezentatív mintát eredményez. Ezek között is sokféle lehetőség kínálkozik:

1. a bejáratokhoz állva például minden századik belépő kerül a mintába, avagy
2. a belépő jegyek sorszámaiból veszünk egy véletlen mintát, majd megpróbáljuk elérni a kiválasztott sorszámok „gazdáit”.

Mindkét kínáló lehetőség komoly buktatókat rejt magába. Az első esetben rendkívül időigényes és nehéz a kérdés megfelelő körülményeit biztosítani, nehezen kontrollálható a „ki-be járás” torzító hatása. A második eljárás lényegében a postai kérdések általános problémáit hordozza magán: nem biztosítható, hogy mindenkit elérjünk, akik sorszámaikat kiválasztottuk, a beígért ajándékok vajmi keveset segíthetnek ezen a problémán.

Egy harmadik mintavételi eljárást módszertanilag még „sérülékenyebbnek” tartunk az előző kettőnél: nevezetesen a *kiosztott kérdőívek önkéntes kitöltését és eljuttatását* a kutatókhoz. Ennek kevésbé reprezentatív voltáról mi magunk is megbizonyosodhattunk 1999-es kísérleteink során (a PESTI EST műsorfüzetben megjelenő – több mint 200 ezer példányos – kérdőíveinkből a kihelyezett ládába és a „mozgó urnáinkba” összesen alig több mint másfélszáz kitöltött kérdőív érkezett be).

Maradnak tehát a klasszikus véletlen mintavételi eljárások megvalósítható formái. Ezek közül mi a kétlépcsős véletlen sétás eljárással kísérleteztünk

1999. és 2000. folyamán. Időben és térben „kvótákat” alakítottunk ki a kérdezőbiztosaink számára. Időben 4 intervallumot különítettünk el:

1. 9-től 12 óráig;
2. 13-tól 16 óráig;
3. 16-tól 21 óráig; végül
4. 21-től hajnalig.

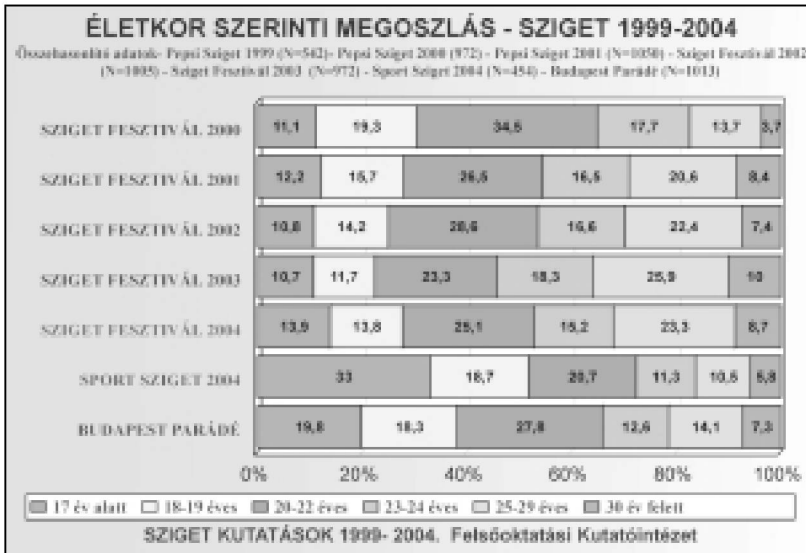
Hasonló módon felosztottuk a Sziget Fesztivál térképe alapján a rendezvény területét nyolc területi zónára. Ezután kérdezőbiztosaink megfigyelték, hogy *mely területegységekben, mely időzónákban milyen nagyságú a „forgalom”*. Ezeknek a megfigyeléseknek az eredményeit összegezve alakítottunk ki egy olyan „kvótát”, amely azt tartalmazta – kérdezőbiztosokra lebontva –, hogy hány interjút készíthetnek.⁴

Az ifjúsági életszakasz kitolódása lefelé és felfelé

A Sziget-kutatások azt mutatják, hogy a nyugat-európai fejlődéshez hasonlóan Magyarországon is, hogy az iskolai idő megnövekedése következtében az ifjúsági életszakaszra egyaránt jellemző a korai kezdet és a késői befejezés. A fiatalok egyre korábban önállósodnak és egyre hosszabb ideig tart az ifjúsági életszakasz. *A Sziget Fesztivál adatai azt mutatják, hogy egyre teljesebb körűvé válik a Sziget ifjúsági társadalma.* A kormegoszlás 2004-ben: 13,9% 17 éves és ennél fiatalabb, 18-19 éves 13,8%, 20-22 éves 25,4%, 23-34 éves 15,2% és 25 éves vagy annál idősebb: 32%, vagyis a Sziget Fesztivál korösszetétele egyre inkább hasonlít a magyar 15-29 éves fiatalokéhoz. Az ifjúsági életszakasz korai kezdetét jól mutatja a Budapest Parádé is, ahol a résztvevők közül minden ötödik 17 év alatti, de még inkább kifejezésre jut ez a tendencia a Sport Szigeten, ahol minden harmadik résztvevő a legfiatalabbak közül kerülnek ki.

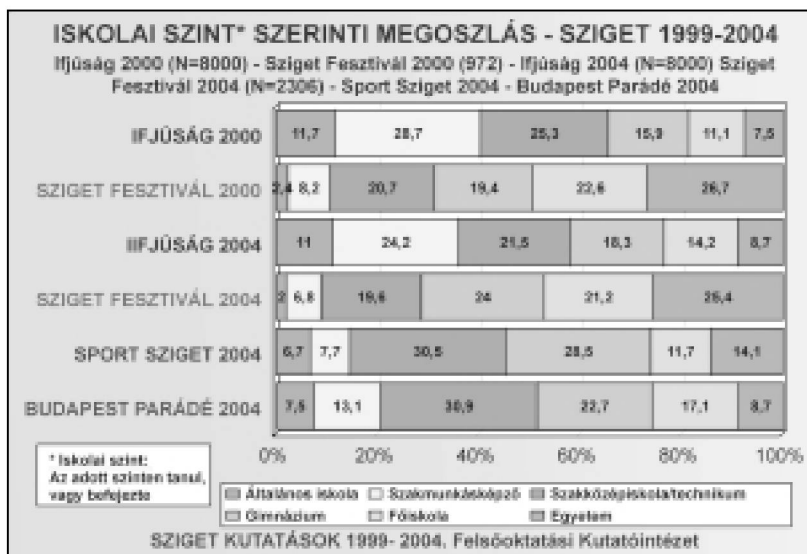
⁴ *A mintaválasztás tartalmi összefüggéseit Dudik Évánal dolgoztuk ki 1999-ben. A módszertani technikai megoldások kialakítása Kabai Imre nevéhez fűződik. A kivitelezésben igen nagy szerepet játszottak a „hőskorszakban” a Szeged Tudományegyetem, a Babes Bolyai Egyetem hallgatói. A kivitelezés megszervezését Kádár Ildikó, Tarnay István és Jancsák Csaba nevéhez fűződik.)*

3. grafikon

A Sziget és az új iskolai ifjúsági korszak

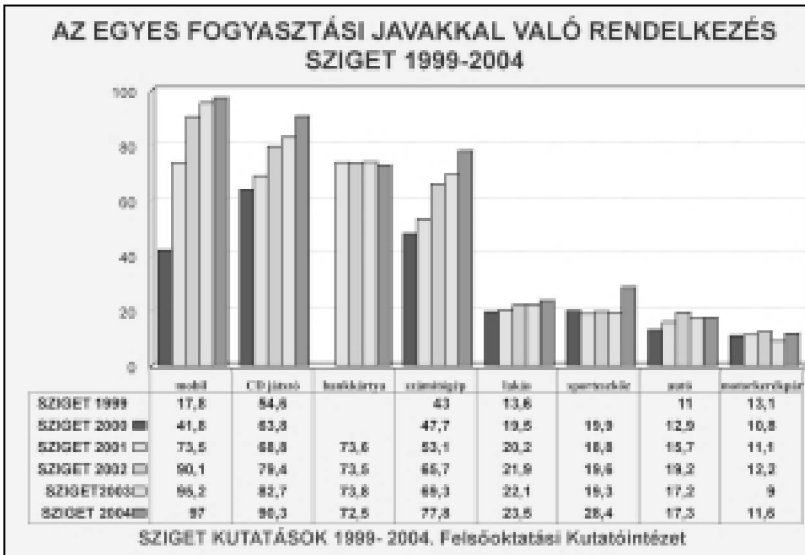
Az összehasonlító adatokból az tűnik ki, hogy a Szigetre látogatók mintegy előre jelezték a magyar fiatalok iskolázottság emelkedését. A Szigetre látogatók iskolázottság szerinti összetétele, már egészen korán, 2000-ben, a magyar fiatalok új ifjúsági korszakba lépését mutatták. A Szigetre látogatók körében 2000-ben és 2004-ben is a főiskolára, egyetemre járók illetve főiskolát és egyetemet végzettek felül reprezentáltak, a szakmunkásképzőbe járók és szakmunkásképzőt végzettek pedig és alulreprezentáltak voltak.

4. grafikon

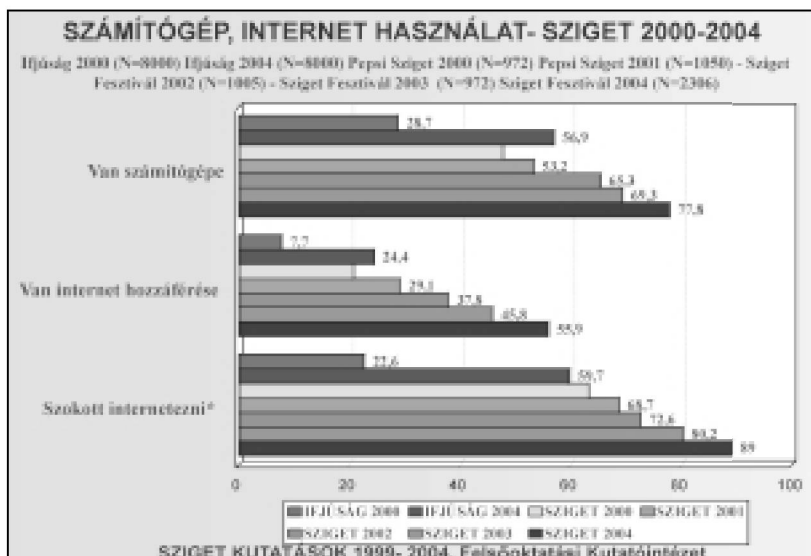
A szigetlátogatók középosztályosodása – fogyasztói és kommunikációs státusz

Az iskolai ifjúsági korszaknak legszembeűnőbb jelensége, hogy kialakul a fiatalok fogyasztói státusza, azaz egyre növekszik a fogyasztói és szórakoztató eszközökkel való ellátottsága, és a fiatalok egyre korábban válnak a piac szereplőivé. Az évenkénti adatok a Szigetre látogatók dinamikusan növekvő fogyasztási státuszát mutatják, mintegy alátámasztva a középosztályosodás felgyorsulását az új évezred kezdetén.

5. grafikon

Az Ifjúság 2000 vizsgálat adatai is azt mutatják, hogy a fogyasztó javakkal való ellátottság növekszik az iskolai szint növekedésével, illetve a jelenleg tanuló fiatalok egyre szélesebb rétege rendelkezik mobiltelefonnal, számítógéppel, a világhálóhoz való hozzáféréssel. Az Ifjúság 2000 és 2004, valamint a Sziget 2000 és a további szigetvizsgálatok adatait összehasonlítva a Sziget középosztályosodása információs társadalom felé való elmozdulása különösen szembetűnő.

6. grafikon

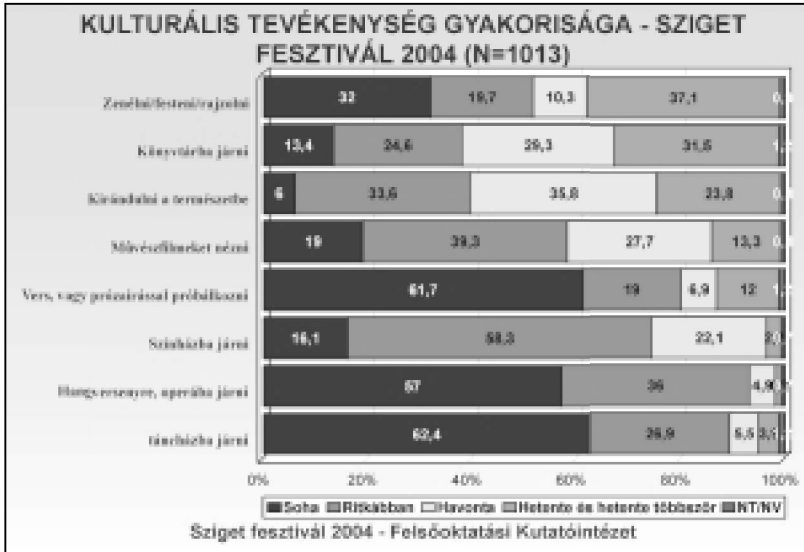
A legtöbb európai társadalomban a piaci modell növekvő dominanciája a társadalom szervezésében, a szocializmus tervgazdaságának és a keynesi közgazdasági elveknek az összeomlásával társulva azt jelenti, hogy a társadalmi életnek egyre több területe válik fogyasztóivá. A kultúra, az oktatás, a lakásépítések, stb. fogyasztóivá válásának számos következménye van. Az embereknek nagyon rövid idő áll a rendelkezésükre, a célok pedig nagyon gyorsan változnak – minden ideiglenes. Általában a fogyasztói értékek felülkerekednek a hagyományos vagy más ideológiailag meghatározott értékeken. Ez nem csak a kultúra és a fogyasztás területén érvényes, hanem a jóléti állam esetén is. Kielezi a versenyt, valamint individualizálja és privatizálja a problémákat, így azok az egyes fogyasztók által tett döntések problémájává redukálódnak. A Szigeten az életeseeményeket vizsgálva, azt láttuk, hogy a szigetlakók karakterisztikus vonása a korai személyi önállósodás. Ez azzal jár, hogy a fiatalok egyre korábban válnak a piac szereplőivé. Ezt mutatja a szigetlakók fogyasztási javakkal való ellátottsága. A személyi önállósodás szerves része az önálló gazdálkodás kérdésköre: mikortól, milyen mértékben rendelkeznek zsebpénzzel? Vizsgálataink alapján azt találtuk, hogy a fiatalok fogyasztói státuszához a szigetlakók gazdasági önállósága is tartozik, mindenképp az, hogy a fiatalok önállóan

döntenek az adott fogyasztási cikkek megvásárlásáról. *A piaci szereplővé válást mutatja a fiatalok körében a fesztiválok térnyerése, a kereskedelmi rádió- és tévécsatornák térhódítása.* A piac szerepének növekedése ugyanakkor azt is jelenti, hogy az oktatási lehetőségek, képzések, csakúgy, mint az életstílusokról hozott döntések tárháza kiszélesedett, ami azt jelenti, hogy sok fiatal megszabadulva a szülők, az autoritás vagy a megélhetés biztosításának hagyományos kényszereitől, mérlegelni tud különböző lehetőségeket. Egyre inkább tőlük függenek olyan döntések, hogy például, hogyan irányítsák szexuális- vagy magánéletüket, vagy hogy milyen típusú oktatási és képzési lehetőségeket válasszanak egy olyan világban, ahol a választási lehetőségek egyre szélesebb skálája található meg.

A középosztályosodás és a szigetlakók kulturális és civil státusza

A szigetlakók korosztályuk átlagánál aktívabb szabadidő tevékenységet folytatnak. Életükben a kulturális-művészeti tevékenység igen fontos szerepet játszik. A szigetlakók egyharmada zenél, fest, vagy rajzol, több mint egyötöde könyvtárba jár, egytizede vers, vagy prózaírással próbálkozik, illetve művészfilmeket néz legalább heti rendszerességgel.

7. grafikon

A kulturális és művészeti aktivitás mellett növekvő politikai, közéleti érdeklődés, és civil aktivitás is jellemzi a Szigetre látogatókat.

8. grafikon

Az individualizálódás és új alternatív mozgalmak keletkezése és a Sziget

„Az »individualizálódást« itt (a szó jelentésének esetleges kézenfekvő félreértésével szemben) a társadalmasodás (»Uergesellschaftung«) történelmileg specifikus, ellentmondásos folyamatként értjük: az individualizálódás a jóléti állam munkaerőpiacának feltételei között megy végbe, ebben az értelemben a társadalmi viszonyok terméke, és maga is egy bizonyos konfliktusokban gazdag társadalmasodási típushoz vezet, azaz egy kollektíven individualizálódott létezmódhoz, amely egyébként nincs közvetlen tudatában saját létezmódja kollektív és standardizált aspektusának. De éppen ezen ellentmondásosság kiélesedése és tudatossá válása az, ami bizonyos feltételek között új szociokulturális közösségek kialakulásához vezethet. Lehetséges, hogy az előrehaladott individualizációs folyamatok feltételei között folyamatosan élesedő társadalmi kockázatok (munkanélküliség) a szakszervezet, a politika és a tudomány

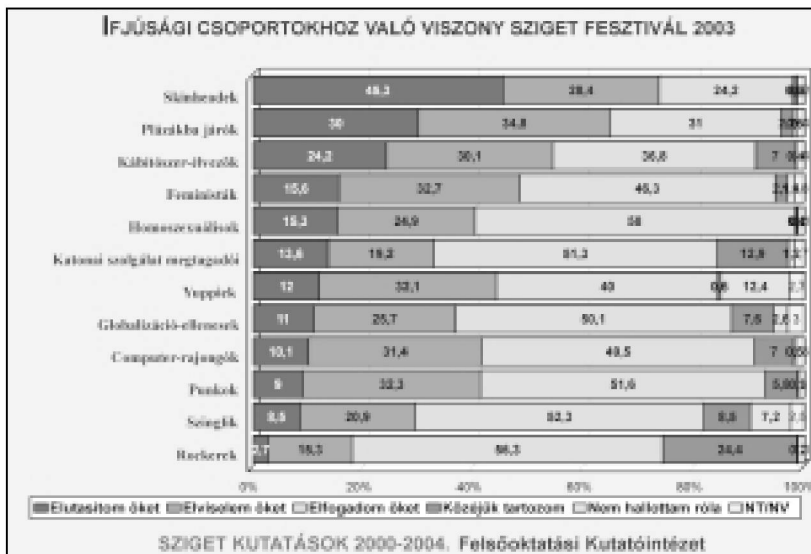
összjátékán át legyőzik az önállósodott magánháztartások elszigeteltségét, észrevehetővé teszik az új, nem hagyományos, igen különféle jövedelmi és képzettségi fokozatokat átfogó »osztályhelyzetet«, ennek nyomán pedig tudatosan létrehozzák a megfelelő szolidaritást. Az is lehetséges, hogy az individualizációs folyamat során a személyes kibontakozással és a »saját élet« (anyagi, térbeli, időbeli és a társadalmi viszonyok alakulásának megfelelő) megszerzésével kapcsolatos elvárásokat szisztematikusan kialakítják, s ezek ugyanakkor éppen kibontakozásuk folyamán egyre világosabban szembekerülnek a társadalmi és politikai korlátokkal, ellentmondásokkal és »visszaélésekkel« (illetve ezeket tudatosítják). Ily módon mindig új »individualizációs mozgalmak« keletkeznek, amelyek részben a társadalmi viszonyok szélsőségesen experimentális kezelésével, saját életükkel és testükkel kísérletezők körében alternatív és ifjúsági szubkultúrák különféle változataiban és nem utolsósorban olyan tiltakozási formákban és tapasztalatokban jelennek meg és éleződnek ki, amelyeket a privát szférába, a „saját életbe” való adminisztratív és ipari beavatkozások lobbantanak fel, és ezekkel szemben fejtik ki robbanékony és agresszív erejüket.” (Beck 1997 427)⁵

Nem minden fiatal akar pozíciót elfoglalni a domináns társadalomban. Az egyre növekvő anyagiasság és piachoz igazodó verseny kitermeli az ellenkezőjét is: fiatalokat, akik fellázadnak ezen elvárások ellen. Nem a társadalom zárja ki őket, hanem inkább ők zárják ki magukat néhány lehetőségből és azokat az értékeket követik ehelyett, amelyeket Ronald Inglehart (1990, 1997) „posztmateriális értékeknek” nevez. Inglehart azokat az értékeket véli idetartozónak, amelyek az egyén kiteljesedésére, idealista célokra koncentrálnak, valamint az alternatív közösségekhez való csatlakozást hirdetőket.⁶

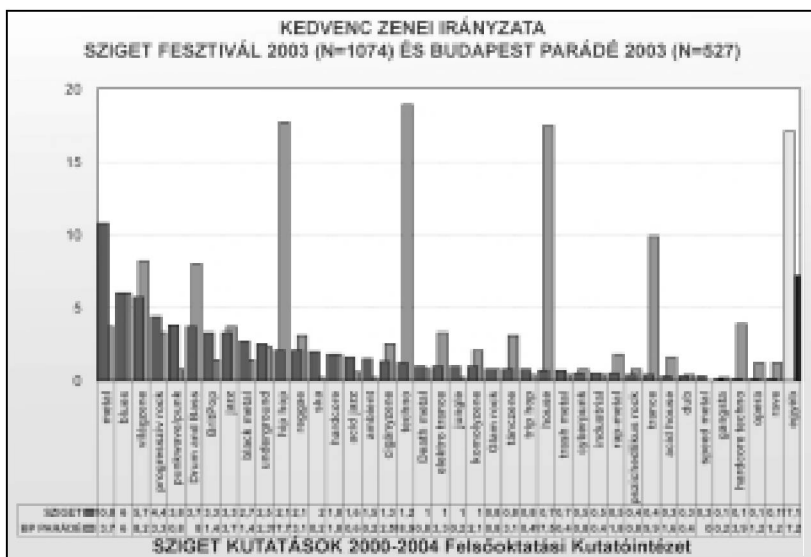
---

⁵ Beck, Ulrich (1999) *Túl renden és osztályon*. In.: (Angelusz Róbert szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest, Új Mandátum Kiadó

⁶ Inglehart, R. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Societies* (Princeton University Press) Inglehart, R. (1997) *Modernisation and Postmodernisation. Cultural, Political and Economic change in 43 societies* (Princeton University Press)

9. grafikon

10. grafikon

Ezen tendencia figyelhető meg a szigetlátogatók körében, ilyenek például a globalizáció ellenesek, de ilyen az új életformát kifejező szinglik is. Az alternativitás figyelhető meg a média preferenciákban és a jutnak kifejezésre a kedvenc zenei irányzatokban is.

A Sziget fiatalsága a kockázati társadalom fiatalsága

Az önállósodás kockázatai, veszélyei, konfliktusai is fontos problémák. Ezt többek között az ifjúságcentrizmussal is mértük, viszonylag konzekvensen. Azt láttuk, hogy annak függvényében, hogy a családban, az iskolában, a területi vonatkozásokban, nemek közötti különbségek mentén megfigyelhető volt, hogy minél merevebb volt a környezet, annál konfliktusosabb volt az önállósodás, ami aztán kihatott a fiatalok különféle viselkedésére. A korai önállósodással a feszültségoldó technikák fokozott alkalmazásával jár együtt. A Sziget-vizsgálatok azt mutatják, hogy a fiataloknak a közösséghez, ifjúsághoz tartozása azoknál a csoportoknál kerül előtérbe, akik rendelkeznek a nyertesség esélyével, ott viszont nagyon fontossá válik. Azoknál a fiataloknál, akik eléggé individualizáltak ahhoz, hogy közösséget tudnak választani, sőt szükséges is választani. Pont ezek a fiatalok látják ennek az individualizálódásnak, önállósodásnak, saját döntéseknek a rizikóit. Ilyen értelemben a Szigetnek valószínűleg ez a szerepe, hogy igen, ide tartozunk, ilyenek vagyunk, nem csak én vagyok ilyen, hanem mások is, ez az, amely vizsgálatainkban elég jól megragadható.

A fiatalok egy egyre és egyre bizonytalanabb világban élnek, és nagy a veszélye annak, hogy rosszul döntenek, hogy a sokféle „lecsúszási” lehetőség közül valamelyik eléri őket. Bizonyos értelemben a mai fiatalok a legjobb helyzetben levő generáció, hiszen a háború, betegségek, éhezés vagy más elsődleges okok által okozott halál vagy szenvedés eshetősége nagyon alacsony. A veszélyeztetettség és a bizonytalanság forrása inkább egzisztenciális vagy pszichológiai.

A fiatalokat érintő kihívások és a növekvő kockázatok, a fokozódó verseny és a korai önállósodás jelentősen megnöveli a fiatalok veszélyeztetettségét (alkohol, dohányzás, drogfogyasztás, stb.). A magyar 15-29 éves fiatalokra is érvényes azonban, hogy „a kockázat valójában már nem csak a kevésbé képzettek körében jelenik meg, hanem a kulturálisan privilegizált csoportoknál is megtalálható, habár ők más cselekvési stratégiákat dolgoznak ki”. (Giddens, 1992).⁷

⁷ Giddens, A. (1992) *Modernity and Self-identity (Modernitás és identitás)* Cambridge, Polity Press